

Somaliere i Norge

noen utfordringer ...

I en slik kort oversikt som kommer nedenfor er det selvfølgelig umulig å yte et folk og en nasjon rettferdighet. Vi gir en liten smakebit på landet Somalia og folket som kaller seg somaliere. Deretter ser vi på noen problemstillinger og utfordringer som både somaliere og nordmenn har opplevd i møte med hverandre. Avslutningsvis tar vi for oss erfaringer og tiltak som har hatt god effekt.

Det er imidlertid noen områder vi ikke omtaler, for eksempel skriver vi ikke om ungdom og kriminalitet og heller ikke om psykisk helse. En del av årsaken er den begrensede plassen vi har til rådighet, en annen årsak er at disse områdene har andre skrevet om bedre enn vi kunne gjort. Bakerst i heftet er en litteraturliste hvor det er mulig å finne tips til videre lesning og fordypning.

Til slutt vil vi understreke det selvfølgelig: somaliere er, som alle andre, personer med individuelle særegenheter og karakteristika. Ting vi omtaler i generelle vendinger passer slett ikke for alle.

SOMALIA - LAND OG FOLK

Somalia ligger på Afrikas Horn, nordøst i Afrika. Landet grenser mot Kenya i sør, Djibouti og Rødehavet i nord, Etiopia i vest og Det indiske hav i øst.

I nord er landskapet tørt og det regner lite, mens det i sør er store fruktbare områder hvor landbruk er viktigste næringsvei. Det renner to store elver gjennom den sørlige delen av Somalia som sørger for jevn og god tilførsel av vann. I den nordlige delen av Somalia har den viktigste leveveien vært husdyrhold.

Befolkningsstruktur

Det er i dag ca 10 millioner somaliere.¹ I tillegg bor det store grupper av etniske somaliere i nabolandene Kenya, Etiopia og Djibouti.

Somalierne utgjør en etnisk gruppe som er bosatt over hele landet og i nabolandene. I tillegg er det minoritetsgrupper som primært er bosatt i de sørlige delene av landet og i de større byene. De livnærer seg av jordbruk eller handelsvirksomhet.

1 The Economist Intelligence Unit 2004

Alle somaliere har ett felles språk med noen dialektvariasjoner. Også minoritetsbefolkningen har somalisk som morsmål. I tillegg til somalisk er også arabisk offisielt språk, mens engelsk har vært dominerende fremmedspråk i nord og italiensk i sør.

Så godt som alle somaliere er muslimer, men religionens betydning i samfunns livet har variert. Under deler av Siyad Barres regjeringstid ble det for eksempel innført et sosialistisk styre hvor religionen hadde begrenset innflytelse i samfunnet. I dag har islam betydelig innflytelse i noen deler av landet, mens det andre steder er en mindre viktig del av styresettet.

Klansystemet

Et annet viktig politisk-organisatorisk system er klansystemet. Klan er basert på ættelinje hvor tilhørigheten følger far. Både kvinner og menn er del av sin klan fra fødsel til død, og man har både rettigheter og plikter i forhold til klanen.

Tradisjonelt har klansystemet vært et sosialt, økonomisk og politisk sikkerhetsnett og en sentral meglingspart i konflikter. Klansystemet har hatt varierende politisk betydning gjennom historien. Under kolonitiden ble klansystemet brukt politisk av kolonistyret for å øke motsetningene mellom folk og for å befeste sin egen posisjon. Dette førte til at klanene fikk en annen rolle enn de tradisjonelt hadde hatt. Den nye rollen som klanene fikk, førte til at samfunnets karakter endret seg og motsetningen mellom folk økte. Etter at Somalia fikk sin uavhengighet i 1960 fortsatte dette. Klanlederne bekjempet hverandre gjennom å fordele privilegier til klanmedlemmer og støttepersoner i andre klaner. Etter et militærkupp i 1969 tok Siyad Barres makten. Han forbød klansystemet, men mot slutten av sin regjeringstid brukte han selv systemet til å befeste sin egen posisjon.

Klanens betydning har hatt større betydning i noen deler av landet enn i andre deler. I nord og øst i landet har klan vært svært viktig, mens i sør og særlig i de store byene har klantilhørighet hatt mindre betydning.

Under borgerkrigen har dette endret seg og klanen har fått en mye sterkere rolle som beskytter og politisk aktør også i sør. Mennesker har måttet bryte opp fra områder der de har bodd i lang tid, og søkte tilflukt der hvor de klanmessig hører hjemme.

Klanens betydning i eksil

For nyankomne flyktninger er klanen viktig som nettverk og informasjonskilde. Klantilhørighet synes å få mindre betydning jo lenger man har bodd i landet.

Mange av de somaliske organisasjonene i Norge er basert på klantilhørighet, og det kan være vanskelig for norske myndigheter å vite hvorvidt en organisasjon representerer en bestemt klan eller alle somaliere. De fleste organisasjonene vil hevde at deres organisasjon er åpne for alle uavhengig av klantilhørighet, men dette er ikke bestandig tilfellet.

Mange somaliere i eksil ønsker imidlertid ikke å framheve klantilhørighet, da borgerkrigen på mange måter er generert gjennom klanenes nye rolle som politiske aktører og krigførende parter. Dette gjelder særlig personer med høy utdanning og som har bodd lenge i Norge. Barn og unge i eksil er i mindre grad opptatt av klantilhørighet, og kjenner ikke til sin egen klan på samme måte som barn som er født og oppvokst i Somalia. Men selv om man ikke er opptatt av klan i det daglige, kan den i bestemte situasjoner og på bestemte arenaer være viktig også for dem. Ved f. eks. dødsfall eller bryllup er klanen viktig for de fleste.

Arbeidsliv og økonomi

Arbeidslivet i Somalia har vært preget av primærnæringer. På landsbygda har flertallet vært nomader i nord og bønder i sør. De viktigste eksportvarene var bananer og levende dyr, først og fremst kameler, geiter og storfe. Langs hele kysten ble det fisket tunfisk som ble hermetisert og eksportert. Andre viktige varer var skinn og lær, myrra og kull.

En annen viktig inntektskilde for Somalia har vært eksport av arbeidskraft til de arabiske statene. Både menn og kvinner har arbeidet utenlands og slik bidratt til forsørgelse av familien i hjemlandet. I dagens Somalia er den viktigste inntektskilden penger fra somaliere i eksil. Omsetning av *khat* utgjør også en vesentlig del av økonomien i Somalia, og særlig er det de ulike militsene som finansierer sin virksomhet gjennom import og salg av *khat*.

Kort historisk framstilling

Somalia ble kolonisert på slutten av 1800-tallet av England i nord og Italia i sør. Før kolonitiden var Somalia, på grunn av den lange kysten, en viktig handelspartner blant annet for folkene fra den arabiske halvøya og det persiske riket. Det ble etablert handelsruter og handelssteder og handlet med gull, slaver og elfenben.

1875-1950: Kolonitid

Etter at Suez-kanalen åpnet i 1869, fikk områdene rundt Rødehavet en viktig strategisk betydning og både Italia, England og Frankrike etablerte seg i området. I nord etablerte England det som ble kalt Britisk Somaliland, og i sør etablerte Italia Italiensk Somalia.

Italienerne kontrollerte hele Somalia en kort periode fra 1940 til 1941. Britene tok tilbake Nord-Somalia i 1941, og på grunn av italienernes nederlag i 2. verdenskrig, kontrollerte de også den sørlige delen av Somalia fram til 1949. I den perioden gjennomførte britene en rekke sosiale og politiske reformer innen helsetesenet, jordbruket og utdanningssystemet.

Det pågikk internasjonale diskusjoner omkring Somalias framtid, blant annet i FN. I 1949 bestemte FN å la Italia styre det sørlige Somalia fram til 1960, da hele Somalia skulle bli selvstendig.

Somaliene selv ønsket selvstendighet umiddelbart. Mot slutten av 1930-tallet hadde en gruppe studenter, islamske lærde og intellektuelle etablert en gruppe-

ring som senere ble til Somali Youth League (SYL). Denne grupperingen skulle bli svært viktig i Somalias videre historie.

1950-1960: Protektorat

Italia holdt nå et FN-mandat over det sørlige Somalia, mens britene innførte et begrenset selvstyre i Britisk somaliland. FN mente at de to landene skulle forberede de to koloniene til selvstendighet i 1960. I realiteten førte forskjellene i de to områdene med hensyn til økonomisk utvikling og politisk erfaring til store vanskeligheter senere.

Det ble gjennomført et utviklingsprogram ledet av FN. Målet var blant annet å forbedre jordbruket og bygge skoler. Som et resultat av dette økte eksporten kraftig. Antallet studenter økte på alle nivåer. I denne perioden bygde man også opp politiske institusjoner og råd. Landet ble oppdelt i provinser. Somalia hadde i mange år vært delt i to på grunn av koloniseringen, men nå åpnet det britiske protektoratet for å slå sammen nord og sør. I april 1960 møttes lederne fra sør og nord og ble enige om å opprette en enhetlig stat.

Demokratisk republikk 1960-69

Italia og England etterlot seg to separate administrative, juridiske og utdanningsmessige systemer. De to administrasjonene hadde ulike interesser, og det var liten økonomisk kontakt mellom de to områdene. Hvert område hadde sin økonomiske kontakt med sin tidligere koloniherre.

Til tross for motsetningene mellom de to delene av landet ble det avholdt valg. Den nasjonalistiske gruppen SYL ble det viktigste politiske partiet og fikk overveldende flertall i det første valget. Landets første president, Aden Abdulle Osman, kom fra dette partiet. Framtiden så lys ut for det nye landet og optimismen var stor. Imidlertid skulle det vise seg at kolonistyre hadde etterlatt seg en vanskelig arv. Blant annet hadde det bidratt til å øke forskjellene mellom klanene for å hindre somalierne i å forene seg i kampen mot kolonistyre. Klanene bidro også selv til splittelse. Klanlederne bekjempet hverandre gjennom å fordele privilegier til klanmedlemmer og støttepersoner i andre klaner. Ingen motkrefter klarte å stoppe dette systemet helt. Konflikten mellom de styrende og folkets misnøye var nå dyp, og forbitrelsen stor over tingenes tilstand. Den indre kampen blant eliten førte til vanstyre og korrupsjon. Folket lengtet etter en forandring.

Militærkupp og diktatur 1969-1991

Som et svar på dette overtok en gruppe militære i 1969 makten etter et statskupp. Gruppen ble ledet av hær sjef Mohamed Siyad Barre. Han proklamerte seg selv som stats sjef. Barre innførte det han kalte en sosialistisk stat, med et revolusjonsråd etter modell fra Sovjetunionen. Det satt 25 generaler i revolusjonsrådet.

Barres moderniseringsprosjekt

Siyad Barre ønsket å modernisere den somaliske nasjonen. Han forbød klansystemet. Han satte i gang et program for å gjøre somalisk til skriftspråk på begynnelsen av 70-tallet, og gjennomførte deretter alfabetiseringskampanjer over hele

landet. Lærere og studenter ble sendt ut på landsbygda for alfabetisere hele befolkningen. Det ble bygget flere skoler, universiteter og høyskoler. Det ble også bygget ut infrastruktur som sykehus, veier og offentlige institusjoner. Hans slagord var at alle barn skulle ha gratis skole og medisin.

Barre innførte en ny familielov som ga kvinner like rettigheter med menn på en rekke viktige områder som skilsmisse, arv, utdanning og arbeid (Engebrigtsen 2004). Familieloven var på den tiden den mest liberale likestillingsloven i Afrika, men den viste seg å være vanskelig å gjennomføre i praksis. Mange religiøse ledere var sterkt kritiske til loven, spesielt til punktet om lik arverett for kvinner og menn. Barre følte seg truet av de religiøse lederne, og i 1975 ble ti av dem henrettet. Tjenestemenn ble betalt for å spre propaganda og tilsløre undertrykkningen som fant sted. De som motsatte seg opplæringen fikk merkelappen antirevolusjonære og ble utestengt fra viktige samfunnsområder. Deres slekt og klansmenn ble bannlyst i det offentlige liv. Offentlige posisjoner ble fylt opp av personer fra Barres egen klan, ofte personer uten noen form for utdanning, og dette gjorde folk rasende. Politikere og intellektuelle som prøvde å protestere ble henrettet eller sendt i fengsel.

Krigen mot Etiopia

I 1976 ble revolusjonsrådet oppløst og ettpartistyre innført. Det nye partiet, Somalisk sosialistparti, ble ledet av Barre selv. Somalias krav på Ogaden-området i 1977 førte til krig mot Etiopia. Krigen førte til at Sovjetunionen, som tidligere hadde vært Somalias allierte, skiftet side og støttet det nye revolusjonære regimet i Etiopia. Dette endte katastrofalt for Somalia både økonomisk og menneskelig. Etiopierne drev de somaliske styrkene ut av landet. Krigen førte til at mange etniske somaliere som hadde vært bosatt i Ogaden-området, måtte flykte til Somalia. Den hjelpen regimet hadde lovet soldatene lot vente på seg. Den økonomiske krisen i landet førte dessuten til at mange soldater ble dimittert. Arbeidsledigheten økte dramatisk. Soldater som var blitt skadet i krigen og familier som hadde mistet sine forsørgere, fikk ingen økonomisk kompensasjon. De mange soldatene som kom hjem til Somalia etter krigen, ble etter hvert sentrale i oppbyggingen av motstandsbevegelsen mot den sittende presidenten. Etter et mislykket kuppforsøk i 1979 ble flere motstandsgrupper dannet. I 80-årene var det hyppige kamphandlinger mellom regjeringshæren og stadig flere klanbaserte motstandsbevegelser.

Forskjellene mellom nord og sør

Til tross for mange positive trekk i Barres første regjeringstid, økte forskjellene mellom nord og sør (Engebrigtsen 2004). Store deler av det nordlige Somalia er bebodd av nomader. Deres økonomi er basert på husdyrhold, mens det i sør ble etablert et mer moderne jordbruk (etter sovjetisk kollektivmodell). I sør var det også noe industrialisering. Det var to universiteter og flere høyskoler. Fordi statsadministrasjonen var lokalisert i hovedstaden ble en omfattende offentlig sektor bygd ut der.

Borgerkrig 1991 -

I 1991 ble Siyad Barre styrtet etter noen års borgerkrig. Den nordlige delen av landet, tidligere Britisk somaliland, erklærte seg i mai 1991 som selvstendig republikk under navnet Somaliland.

Sent i 1992 gikk amerikanske styrker inn i Somalia for å stabilisere situasjonen og trygge matleveranser til folk. Kort etter var en FN-ledet internasjonal styrke på plass i Mogadishu. Norge deltok også i denne styrken. Denne operasjonen var mislykket og FN måtte trekke seg ut i 1995. Borgerkrigen blusset opp igjen etter FNs tilbaketrekking. Etter dette har det vært arrangert en rekke fredsforhandlinger som brøt sammen etter kort tid.

I 2004 ble det etablert en midlertidig regjering og et parlament. I begynnelsen satt regjeringen i Nairobi i Kenya, men etter en stund tok de tilhold i Jowhar, ca 60 km nord for hovedstaden Mogadishu. Situasjonen i hovedstaden var for uoversiktelig og risikabel til at regjeringen kunne etablere seg der. Etter en kort periode måtte den flytte til Baidoa som ligger ca 300 km sørvest for hovedstaden. Fremdeles er dette regjeringens hovedkvarter.

I 2006 tok en ny gruppering kontrollen i Mogadishu og i løpet av mindre enn et år, hadde de kontrollen over mesteparten av det sørlige og sentrale Somalia. Denne grupperingen kalte seg Union of Islamic Courts (UIC), og var en sammenslutning av flere sharia-domstoler i Mogadishu. De hadde i løpet av de siste par årene oppnådd stor folkelig støtte, siden de slo hardt ned på kriminaliteten i byen og fikk også fjernet mange veisperringer. På denne måten opplevde folk at de kunne bevege seg trygt og fritt i byen.

Den midlertidige regjeringen følte seg etter hvert truet av UICs framrykking, og i juli 2006 ba den om hjelp fra nabolandet Etiopia. Etiopiske styrker ble plassert rundt hovedkvarteret i Baidoa for å beskytte regjeringen. Etter hvert ble også vestlige land bekymret over UICs raske framrykking og store folkelige støtte.

Utover høsten 2006 økte spenningen mellom den midlertidige regjeringen og de etiopiske støttespillerne på den ene siden og UIC på den andre. I slutten av desember gikk så etiopiske styrker til angrep på UIC i Mogadishu. Samtidig med at etiopiske soldater gikk inn på bakken, bombet amerikanske fly UIC-baser flere steder i landet. Dette førte til at UIC ble drevet ut av landet.

Etiopiske styrker står ennå mange steder i det sørlige Somalia, men fremdeles er det svært urolig og krigshandlinger mange steder, særlig i Mogadishu. Som en følge av dette, har mer enn 200 000 personer flyktet fra Mogadishu i løpet av høsten 2007. Mange somaliere ser på de etiopiske styrkene som en okkupasjonsstyrke og motstanden mot den øker. En motstandsbevegelse sammensatt av tidligere regjeringsmedlemmer og UIC med base i Eritrea bygges nå opp.

Den midlertidige regjeringer er preget av indre spenninger og har begrenset legitimitet blant vanlige folk. Statsministeren gjennom de 3 siste årene gikk i

oktober 2007 av etter lengre tids uenighet med presidenten. Kort tid etter ble en ny statsminister innsatt.

Det er ennå for tidlig å si hvordan den politiske utviklingen i Somalia vil gå. Uansett vil en regjering stå overfor svært store utfordringer i framtiden. Landet har ingen infrastruktur, ingen myndighetsstruktur og ingen offentlige tjenester slik vi kjenner dem. Et formidabelt gjenoppbyggingsarbeid venter, og minst like krevende; en stor innsats må til for å skape forsoning og tillit mellom folkene

SOMALIERE I NORGE

I følge Statistisk sentralbyrå (SSB) er det i underkant av 18 000 somaliere i Norge. Det innebærer at somaliere er den 6. største innvandrerguppen i Norge med ikke-vestlig bakgrunn. 46 % av dem bor i Oslo-området. Det bor ca 1000 somaliere i Akershus og 700 i Rogaland. Etter Oslo er Stavanger og Skien de byene hvor det bor flest somaliere.

Den somaliske befolkningen i Norge er svært ung. 48 % av alle somaliere i Norge er under 20 år, og av de 3000 barna som er født i Norge av to somaliske foreldre er over halvparten under 5 år. Når det gjelder fordeling mellom kjønnene er det en liten overvekt av menn i forhold til kvinner.

Videre er det verdt å merke seg at 50 % av somaliene i Norge har bodd i Norge i mindre enn 5 år. Mange av de som har kommet de siste 5 årene, har kommet

There Is No Law in My Country

A short story

By Abdullahi Hussein

A Somalian man once went to the Immigration Service Centre. He brought with him his University certificates which he wanted to get evaluated. A young woman received him. When he had sat down, she was very curious to know more about the country of crisis, Somalia, and she asked him the following question:

- What is the name of your president?
- We don't have a president.
- Oh I'm sorry, is your country a monarchy?
- No it is not a monarchy, we don't have a king.

The woman was confused... She was not satisfied with the answer. She took the certificates from him and started to study them.

She said she wanted to help him send the certificates to Stockholm with an application to get them evaluated.

When the woman told the Somalian man that it was important to contact a Somalia university to receive confirmation that the certificates were authentic, their dialogue continued like this:

- I'm sorry; don't you know that we don't have any university in our country?
- What happened to your university?
- It was turned into flats instead.
- But what happened to all the documents?
- They were plundered. They were looted.
- What did your police do?
- We don't have any police.
- If there is no university, where will your students continue their study after secondary school?
- We don't have any secondary school.
- So you only have primary schools?
- We don't have any primary school either.
- But why doesn't your government solve this problem?
- I'm sorry, we don't have a government...
- But who will see to it that laws are followed?
- We don't have any laws!

The woman could neither understand nor believe what the man had said, and she thought that the misunderstanding resulted from his lack of knowledge in the Swedish language. She decided to get an interpreter, and then she said to him:

- It would be better if you could come tomorrow, I will find an interpreter for you!
- I am an interpreter myself, and you don't have to get a second interpreter for me.
- Then it is better if you come back another time when you are calmer than now.

When the man came out, he started to complain aloud to himself:

- It is a confusing place we come from, a people with no government, university, police, schools, military, ministers, president, and embassy. I myself wonder how it can be like this. How would a person from another country be able to understand it.....

i familiegjenforening. Det betyr at det er mange kvinner og barn blant de sist ankomne.

Mange somaliske barn vokser opp sammen med mor. Nesten 30 % av somaliske husholdninger består av mor og barn. De somaliske familiene er barnerike, gjennomsnittlig har somaliske kvinner 3,65 barn (mot litt over 2 barn hos norske kvinner). 53 % av de somaliske kvinnene har 4 eller flere barn (blant norske er dette tallet 8 %).

Når det gjelder utdanningsbakgrunn oppgir SSB at de mangler tall på dette. Videre anfører de at det på grunn av borgerkrigen de siste årene er grunn til å anta at mange som har kommet de siste årene har lite skolegang fra hjemlandet. På grunn av at veldig mange har kort botid og fremdeles er barn, er det få somaliere i høyere utdanning.

Somalierne er den innvandrerguppen som har lavest andel sysselsatte. Totalt er det i overkant av 30 % som er i arbeid. Dette må i følge SSB ses i sammenheng med at mange har vært kort tid i landet og at andelen sysselsatte øker jo lengre botiden er. Somaliere som har bodd i landet siden slutten av 80-tallet har en sysselsettingsgrad på 40 %.

Somalierne har, i likhet med andre grupper av nyankomne flyktninger, en stor andel av sine inntekter fra overføringer som barnetrygd og sosialhjelp. Blant de som hadde inntekt er gjennomsnittsinntekten under 170 000 kroner i året. Dette er svært lavt sammenlignet med andre grupper.

Når vi nedenfor skal gjøre rede for noen områder som somalierne i Norge har opplevd som utfordrende og problematiske, er det viktig å være klar over at det er store individuelle forskjeller mellom somaliere, avhengig av utdanningsnivå, alder og om han/hun er fra by eller land.

FAMILIE OG BARN

Familiemønster

I Somalia lever ofte familier i store enheter med flere generasjoner under samme tak. I byene inngås ofte kjærlighetsekteskap, mens det på landsbygda og blant nomadene kan være en større andel av arrangerte ekteskap. Tvangsekteskap har vært lite utbredt.

Det er ikke et krav å velge ektefelle i samme klan, ofte var det motsatte tilfelle. Ekteskap, særlig på landsbygda og blant nomadene, ble inngått for å blegge konflikter og styrke bånd mellom ulike familier og klaner.

Flerkoneri var på vei ut, særlig i byene før borgerkrigen, men har på grunn av borgerkrigen økt i omfang.

De enslige mødrene

I Somalia er skilsmisse kulturelt akseptert og relativt utbredt i forhold til andre muslimske samfunn. Det er også kulturelt akseptert at en skilt kvinne gifter seg på nytt.

Hvis en mann ønsker skilsmisse må han med vitner til stede si høyt at han skiller seg. Kvinner har, med unntak av en kort periode under president Siyad Barre, ikke hatt like lett adgang til skilsmisse. Kvinner som vil skille seg må bevise at mannen enten ikke forsørger henne, har vært fraværende over flere år, har psykisk sykdom eller bruker fysisk og psykisk vold.

Etter skilsmissen må kvinnen vente i tre måneder før hun kan inngå nytt ekteskap. Man har denne perioden for å sikre at kvinnen ikke er gravid og bærer mannens barn. Allerede fødte barn blir hos mor hvis de er små, ellers er barnefordelingen avhengig av blant annet familiens økonomi. Dette varierer fra familie til familie.

Også i Norge er skilsmissecifrene blant somaliere høye. I de siste årene har det utviklet seg en praksis hvor en del somaliere skiller seg i det norske systemet, men forblir muslimsk gift. Man kan da oppleve at kvinnen fortsetter å få barn med sin fraskilte ektefelle.

Det er flere årsaker til at denne praksisen har utviklet seg. Blant annet kan eksiltilværelsen være en påkjenning for ekteskapet, mann og kone har kanskje kommet til landet på forskjellige tidspunkter, og har utviklet seg i ulike retninger etter kanskje å ha vært atskilt i flere år. Hvis mannen ikke får arbeid og blir gående hjemme uten å kunne yte økonomisk til husholdet, er dette et forhold som kan føre til at kvinnen mener hun klarer seg like bra uten ham. Når skilsmisse i tillegg medfører at familiens totale inntekter økes, kan det være en strategi for

å forbedre familiens økonomi. De fleste somaliere har store økonomiske forpliktelser overfor familie og slektninger i hjemlandet. Ved å ta ut skilsmisse øker familiens inntekt, og flere penger kan sendes til de som trenger det hjemme.

Innad i det somaliske miljøet er denne praksisen omstridt. Den somaliske moskeen tar avstand fra den og oppfordrer medlemmene av menigheten til å bidra til å avskaffe den.

Ikke alle skilsmisser i det somaliske miljøet er fiktive. I tillegg til årsaker som er nevnt over, er misbruk av *khat* en medvirkende årsak til samlivsbrudd. *Khat* er et svakt sentralstimulerende rusmiddel som er ulovlig å omsette og bruke i Norge. *Khat* smugles inn fra utlandet og omsettes på de fleste større steder i landet hvor somaliere er bosatt. Mennene bruker mye penger og tid på *khat*, og dette går ut over familielivet.

Barn og foreldre

Somaliske familier er barnerike, i gjennomsnitt føder nesten halvparten av de somaliske kvinnene mer enn fem barn. I Somalia var det også vanlig å ha andre enn egne biologiske barn boende hos seg. Det er flere årsaker til dette, blant annet økonomi og tilgang til skolegang. I noen somaliske familier i Norge kan det derfor være barn som ikke er biologiske søsken som bor sammen.

Barneoppdragelse i Somalia er basert på kollektiv innsats hvor naboer, besteforeldre og andre slektninger er sentrale og bistår foreldrene i oppdragelsen. For mange er overgangen til Norge, hvor man ofte blir stående alene om ansvaret for mange barn, en stor påkjenning. Dette kan også være en medvirkende årsak til samlivsbrudd i somaliske familier.

Kjønnsroller

I de fleste somaliske familier har det vært en tradisjonell rolledeling mellom kvinner og menn. Mennene har hatt hovedansvaret som forsørger og kvinnene har hatt ansvaret for hjem og barn. Kvinnene beholder klantilhørighet til sin fars familie gjennom hele livet, og er derfor mer økonomisk uavhengig av mannen enn i andre tradisjonsbundne samfunn.

I byene og blant folk med god økonomi var det vanlig å ha ansatt tjenestefolk som tok seg av husarbeid og barnepass. I Mogadishu før krigen var mange kvinner yrkesaktive, men på grunn av tilgangen på billig arbeidskraft var det vanlig at familiene hadde minst én ansatt til å ta seg av husarbeid. Kvinnene er ikke forpliktet til å bidra økonomisk til husholdet, slik mannen er det.

Kvinnene i jordbruksområdene har råderett over familiens kuer og kan selge melken på markedet. Det samme gjelder grønnsaker fra sin egen grønnsakhage. Inntektene fra salget disponerer kvinnene selv.

Blant nomadene er det vanlig at kvinnene har sin egen flokk med geiter som de eier selv. Gjennom den er de økonomisk uavhengige av mannen.

Kvinnelig omskjæring

Omskjæring av jenter er en gammel tradisjon som ikke er knyttet til religion eller etnisk tilhørighet. Praksisen finnes i flere afrikanske land, og noen land i Midt-Østen.

Man regner med at så mange som 98 % av kvinnene i Somalia er omskåret. Inngrepet skjer i ung alder, vanligvis før jentene er 10 år.

Omskjæring fører ofte til helseproblemer, både i forbindelse med selve inngrepet og senere i livet, for eksempel ved menstruasjon, fødsel og seksuelliv. Leger og kvinnelige aktivister har derfor kjempet mot denne praksisen i mange år i Somalia. Man kunne derfor se en viss nedgang i større byer, mens det på landsbygda fremdeles er svært utbredt.

Det har vært diskusjoner omkring hvorvidt omskjæringspraksisen fortsetter i eksil. I 1995 kom lov om forbud mot kjønnslemlestelse i Norge. Det er hittil ingen som er dømt etter denne loven her. Foreløpig finnes det ikke seriøs forskning gjort i Norge som kan bekrefte eller avkrefte at kvinnelig omskjæring skjer her i landet. Barne- og familiedepartementet har bestilt en stor undersøkelse som ventes å være klar i løpet av 2008. Da vil man ha bedre kunnskap om hvorvidt det skjer i Norge og eventuelt omfang.

Det har imidlertid vært igangsatt en rekke tiltak for å informere nyankomne somaliere om lovforbudet og helsemessige konsekvenser av omskjæring. Mange somaliere i Norge arbeider aktivt mot denne praksisen, både i regi av det offentlige, frivillige organisasjoner og gjennom moskeen.

Mer informasjon finnes på www.okprosjekt.no og www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/andre/Kjønnslemlestelse.html?id=1025

Skole før og under borgerkrigen

Tidligere president Siyad Barre satte i gang en stor alfabetiseringskampanje på 70-tallet. Da somalisk ble skriftspråk i 1972 ble alle studenter og lærere sendt rundt i landet for å alfabetisere voksne og barn. Som et resultat av dette lærte 60 % av befolkningen å lese og skrive i de påfølgende årene. I tillegg til den offentlige skolen gikk mange barn på koranskole før eller etter ordinær skoletid.

Før borgerkrigen, da det offentlige utdanningssystemet fungerte, ble det utviklet et somalisk pensum, hvor somalisk språk ble brukt fram til universitetsnivå. Det ble undervist i fag som språk, matematikk, naturfag og samfunnsfag.

Borgerkrigen brøt ut i slutten av 1980-årene i Nord-Somalia og Siyad Barre ble jaget fra landet i 1991. Etter dette har det ikke vært noe offentlig utdanningssystem, og dette har medført at antallet analfabeter har økt. Det er grunn til å tro at svært mange av barna som er født og oppvokst under borgerkrigen har hatt minimal skolegang og derfor ikke kan lese og skrive når de kommer til Norge.

Under borgerkrigen er det blitt etablert privatskoler i noen områder av Somalia. Felles for disse er at man må betale skoleavgifter. Skolene er støttet av ulike humanitære organisasjoner eller av privatpersoner. På grunn av den politiske situasjonen er det ikke felles pensum, og skolene bruker for eksempel arabisk/muslimsk, italiensk eller engelsk system avhengig av hvem som støtter skolen. Det finnes også koranskoler i tilknytning til moskeene.

MØTET MED DEN NORSKE SKOLEN

Skole-hjemsamarbeid

Somaliernes møte med den norske skolen kan være problematisk. I Norge er det en forventning om utstrakt samarbeid mellom skole og hjem i forbindelse med barnas skolegang. Dette har ikke vært tilfelle i Somalia. Der hadde skolen eneansvar for barnas opplæring og utdanning. Lekser, foreldremøter, konferansetimer og ranselpost var ukjent. Mange av de nyankomne flyktningene har liten skolegang, og vil ha problemer med å forholde seg til skriftlig informasjon. Det er derfor en utfordring å formidle forventningene den norske skolen har til foreldrenes deltakelse.

Lese- og skriveopplæring

Et stor utfordring, både for somalierne og den norske skolen, er den store andelen av somaliske barn som ikke har lært å lese og skrive før ankomst til landet. I de større byene i Norge blir barn sendt til en mottaksklasse det første året etter ankomst. Der gis det lese- og skriveopplæring og opplæring i norsk. Deretter blir barna sendt tilbake til nærmiljøskolen og plassert i aldersbestemte klasser. Jo større barna er, desto mer problematisk er det å komme inn i klassen, da kravet til leseforståelse øker med alderen. Barna blir da svært avhengig av at skolene klarer å gi et individuelt tilrettelagt tilbud som ivaretar deres behov.

KRL

I Somalia ble det ikke undervist i religion på skolen. Opplæring i religion var foreldrenes ansvar, og for å ivareta dette ble koranskolene tilknyttet moskeene brukt.

For somaliere flest er det norske systemet med religionsundervisning på skolen helt ukjent. Når KRL i tillegg oppleves som lite nyansert og med stort fokus på kristendom, har dette ført til at mange somaliske foreldre har engasjert seg mot faget og søkt om fritak. En medvirkende årsak til at somaliske foreldre er bekymret for innflytelsen KRL har på barna, er at det ikke er etablert noen kvalitetsmessig god koranskole for somaliske barn i Norge. Mange foreldre føler at de selv ikke klarer å gi barna den religiøse opplæringen og veiledningen som kreves, og savner en god koranskole som kan ta seg av dette.

ANDRE UTFORDRINGER

Det norske velferdssamfunnet er regulert av lover og regler. Nordmenn flest har stor tillit til at kommunale og statlige systemer yter hjelp når en trenger det. Å ha tilgang til utdanning og helsetjenester er en selvfølgelighet for alle nordmenn. Så å si all informasjon om samfunnets tjenester, lover og regler formidles skriftlig.

Den somaliske staten brøt sammen på begynnelsen av 90-tallet, og det har siden da ikke vært noen sentral styring av landet. Det finnes ingen infrastruktur som stabil vann- og elektrisitetsforsyning. Offentlige systemer som skulle sikre innbyggenes helse- og utdanningsmessige behov finnes ikke.

Unntaket er Nord-Somalia/Somaliland¹ som i 1991 erklærte seg uavhengig av resten av Somalia. Siden da har det vært relativt rolig der, men heller ikke der fungerer sentrale samfunnsinstitusjoner slik nordmenn er vant til.

Mange av somalierne som nå kommer til Norge er helt ukjente med de mest sentrale kjennetegnene ved det norske samfunnet og hvordan velferdsstaten fungerer. Videre har de ingen tillit til og kunnskap om offentlige systemer. Det har de siste tiårene vært vilkårlige krigsherrer som har styrt landsbyen, deler av byen eller området de har bodd i. Ett eksempel er rettsvesenet. I dagens Somalia varierer rettspraksis fra område til område, i noen områder står islamsk lov sterkt, mens det i andre områder er den tradisjonelle somaliske rettstradisjonen, *xeer*, som brukes. Eventuelt brukes en kombinasjon av de to systemene. I de mest urolige områdene er det krigsherrene og militslederne som bestemmer.

For ansatte i det offentlige som skal møte nyankomne somaliere er det en utfordring å forstå at for mange er det å planlegge framtiden på den måten vi gjør noe nytt og uforståelig, og at det offentliges krav om handlings- og kvalifiseringsplaner lett framstår som irrelevant. Siden somaliere er høflige og har respekt for personer som representerer det offentlige, vil en oppleve at de nikker og er enige med sin saksbehandler om innholdet i slike planer, mens de i realiteten handler helt annerledes. For eksempel har alle somaliere økonomiske forpliktelser for familien i hjemlandet. Det å skaffe seg inntektsgivende arbeid raskt er derfor svært viktig. Det nye regelverket hvor det kreves inntekt for å kunne søke om familiegjenforening, medfører at mange nyankomne somaliere prioriterer det å finne arbeid høyere enn deltakelse i norskopplæring og arbeidstrening. Dette er medvirkende årsaker til at det offentliges handlingsplaner blir underordnet behovet for arbeid og penger.

1 Republikken Somaliland er ikke internasjonalt anerkjent.

ER SOMALIERNE SPESIELLE?

Det som er spesielt for somaliere sammenlignet med andre flyktningegrupper, er fraværet av en sentral myndighet i svært lang tid. I Ada Engebretsens¹ rapport sier en somalisk programkoordinator følgende: *"... andre (flyktninger) er kanskje vant med at det finnes kontorer hvor de kan få papirer osv., men de fleste somaliere har ikke hatt noen institusjoner. De har hatt med seg denne kulturen hit, og har ingen tillit til offentlige kontorer. De tror ikke på at søknadene de skriver fører til noen ting."*

Dette gjør at samarbeidet mellom somaliere og det offentlige blir vanskelig og mange misforståelser oppstår. Å arbeide for å oppnå tillit er viktig i forhold til alle flyktninger, men fordi somaliere har denne spesielle erfaringen er det kanskje viktig særlig i forhold til dem.

Det kanskje største problemet for nyankomne flyktninger er forventningene hos familien i hjemlandet. For somaliere er presset kanskje enda større enn hos andre flyktningegrupper, nettopp fordi sammenbruddet i hjemlandet er så totalt. De fleste somaliere i Norge får daglig telefoner fra slekt og venner som vil ha penger. En konsekvens av dette er at det er vanskelig for nyankomne somaliere å slå seg til ro i klasserommet og på arbeidstreningen. Det aller viktigste er å skaffe seg en jobb og tjene penger, slik at en kan sende noe hjem.

Mange av somaliere som kommer til Norge nå, både barn og unge voksne, har bare i liten grad kunnet gå på skole. Det er en stor utfordring, både for grunnsko-

Mange offentlig ansatte opplever at de kommer til kort i møtet med minoritetsbefolkningen. Det oppstår lett misforståelser som skaper frustrasjoner og det er behov for kompetanseheving.

¹ Engebretsen, 2004

len og voksenopplæringen, å legge til rette for tilpasset undervisning for denne gruppen.

Det som skiller somalierne fra andre grupper av nyankomne flyktninger er, i tillegg til det som er nevnt over, en høy andel av enslige forsørgere, antall barn og inntekt. Enslige forsørgere fra Somalia har svært mye lavere gjennomsnittlig yrkesinntekt enn andre enslige forsørgere.

I tillegg til dette er det viktig å nevne den medieoppmerksomhet somalierne som befolkningsgruppe har vært utsatt for. Mange somaliere opplever dette som en ekstrabelastning i en allerede vanskelig livssituasjon. Det negative bildet som er tegnet av somaliere, gjør at de som gruppe er mer utsatt for rasisme og diskriminering enn andre grupper¹.

På bakgrunn av informasjonen gitt over, kan en stille spørsmålet om somalierne har spesielle problemer og utfordringer i Norge, og om det derfor kreves særlig mye kompetanse og kunnskap om somaliere når de skal bosettes og integreres i et lokalsamfunn. Eller er det som somalierne opplever i Norge relevante problemstillinger også for andre nyankomne innvandrergupper?

Sverre Varvin skriver følgende:

*"De fleste flyktninger har mistet mye – tap av trygghet, av det hjemlige og vante, og tap av mange av ens nære enten gjennom voldelig død eller fordi man måtte forlate dem. Det er også tap av muligheter; muligheter som en vanlig utvikling ville ha gitt dem, ..."*²

1 Se rapport fra Senter mot etnisk diskriminering 2004

2 Varvin, 2003

Somaliske flyktninger har opplevelsen av tap til felles med andre flyktninger som kommer til Norge. Flyktninger har levd med uforutsigbarhet, enten i hjemlandet eller i flyktningeleir i nabolandene, og dette påvirker den enkeltes atferd.

Også på andre områder er problemene like. Mange opplever f. eks. møtet med den norske skolen/barnehagen som utfordrende. I mange land er skolen et sted hvor foreldrene ikke har hatt noen innflytelse og det ikke har vært forventninger om deltakelse fra foreldrenes side.

Mange synes det er vanskelig å praktisere sin religion i Norge og blir usikre på hvordan dette kan gjøres på en riktig måte. Foreldre er bekymret for hvilken påvirkning barna utsettes for og som de selv ikke har kontroll over. I barnehage, skole og SFO er foreldrene bekymret over om barna spiser mat som ikke er kulturrelt og religiøst akseptabel.

Mange flyktninger må ta til takke med arbeid i de minst attraktive sektorene, det vil si tungt fysisk og manuelt arbeid. Det er flere årsaker til dette, blant annet manglende eller "feil" kompetanse. Det vil si at mange har erfaring og kompetanse fra yrker som ikke finnes i Norge.

Svært mange innvandrere og flyktninger opplever arbeidsmarkedet som diskriminerende, og opplever at de til tross for gode kvalifikasjoner og språkferdigheter ikke får ansettelse.

HVA KAN GJØRES MED DISSE UTFORDRINGENE?

Fortsatt innsats fra det offentlige

Det offentlige har gjennom flere Stortingsmeldinger, handlings- og tiltaksplaner satt det flerkulturelle Norge på dagsorden. Det er nødvendig at dette arbeidet fortsetter, og at det flerkulturelle Norge blir et tema for fagdepartementene og i kommunene.

Kompetanseheving

Mange offentlig ansatte opplever at de kommer til kort i møtet med minoritetsbefolkningen. Det oppstår misforståelser som skaper frustrasjoner hos begge parter. Det er behov for kompetanseheving i offentlig sektor generelt, og i profesjonsutdanningene spesielt. I løpet av noen få tiår har befolkningssammensetningen endret seg mye, og særlig i de store byene. I Oslo er det nå ca 20 % av befolkningen som har ikke-vestlig bakgrunn, og i noen bydeler er tallet langt høyere enn dette. Mange ansatte tok sin utdanning da bildet var et helt annet, og tverrkulturell kompetanse var lite vektlagt. I dag er det mulig å ta slik videreutdanning ved noen høyskoler og universiteter, og det bør legges til rette for at ansatte kan benytte seg av dette tilbudet.

Hvis man øker den tverrkulturelle kompetansen i tjenesteapparatet vil dette øke forståelsen for det multietniske mangfoldet som mange møter i dagens samfunn.

Dette vil føre til større faglig trygghet hos de ansatte, og tjenestens kvalitet vil bli bedre.

Faktakunnskaper om et spesifikt land sier ikke nødvendigvis så mye om det enkeltindividet som den ansatte møter i sitt daglige arbeid. På bakgrunn av dette er det viktig å vri forestillingene om at somalisk "kultur" utgjør det store problemet, til å skape forståelse for at kompetanse i mangfoldshåndtering er et viktigere redskap i hverdagen enn å kunne "alt om alle kulturer".

Synlige rollemodeller

Det er viktig å synliggjøre den kompetansen som finnes i minoritetsbefolkningen, og det er viktig å bruke den. Som vist opplever mange dyktige personer å måtte finne seg arbeid de er overkvalifisert til. Å ansette personer med minoritetsbakgrunn har mange fordeler, blant annet er det samfunnsøkonomisk fornuftig å bruke kompetansen disse personene har. For barn og unge med minoritetsbakgrunn er det viktig å vise at det lønner seg å ta utdanning og være en del av samfunnet. Det er også vår påstand at arbeidsgiver vil tjene på å ha en flerkulturell personalgruppe, og at dette vil gjøre alle ansatte bedre i arbeidet.

Krav til resultater

Det offentlige bevilger hvert år penger til kommuner og ulike frivillige organisasjoner for å gjennomføre tiltak som har minoritetsbefolkningen som målgruppe. Det er viktig at det offentlige stiller krav til mottakerne av prosjektmidler og andre typer økonomisk støtte. Det bør stilles krav om at tiltakene har et kvalitetsmessig godt innhold og kan vise til resultater i etterkant. Det må stilles samme krav til de frivillige organisasjonene som til kommunene. Flere somaliere setter spørsmålsteget ved om hvorvidt det gagnar somaliene at det ytes så pass mye penger spesifikt til tiltak rettet mot den somaliske gruppen år etter år, og etterlyser samordning av tiltak og prosjekter

NOEN GODE ERFARINGER OG TILTAK

Taxikurs i moskeen - somaliere hjelper somaliere

Mange somaliske menn bruker moskeen, og den er kanskje spesielt et tilholdssted for menn som ikke er i arbeid. For disse mennene fungerer moskeen som et sosialt møtested og et nettverk hvor man kan diskutere problemer og få tips og råd om hvordan man kan løse dem. Arbeidsledigheten blant somaliere var et problem som ble mye diskutert. For noen år siden begynte somaliere som hadde bodd lenge i landet å hjelpe sine landsmenn gjennom å holde teorikurs for taxisjåførere. For å bli godkjent som taxisjåfør i Oslo må man avlegge en kjentmannsprøve, og det var blant annet dette pensumet som ble gjennomgått. Det har gjennom årene blitt avholdt flere slike kurs. Resultatet er at det nå er svært mange taxisjåførere i Oslo med somalisk bakgrunn.

Dette er ett eksempel som viser at somaliene selv er opptatt av å hjelpe sine landsmenn gjennom frivillig innsats. Det er mange andre initiativ, blant annet leksehjelp for somaliske barn.

Leksehjelp

Høsten 2001 startet en gruppe somaliske foreldre en forening for å drive leksehjelp for barn i en bydel i Oslo. Målsettingen for arbeidet var, foruten å tilby leksehjelp, å drive foreldreveiledning, nettverksbygging, rekruttering av foreldre til frivillig arbeid og skape engasjement i lokalmiljøet. Stifterne av foreningen var også opptatt av å skape et møtested for barn med opprinnelse i ulike deler av Somalia for å motvirke motsetninger og splittelse mellom somaliere i Norge.

De første årene drev foreningen dette arbeidet uten noen form for offentlig støtte, og foreldrene bidro med egeninnsats og egenbetaling. I de siste årene har foreningen fått noe økonomisk støtte fra Oslo kommune. Foreldrene er fremdeles aktive i driften av leksehjelpen, selv om de nå får støtte fra det offentlige.

I 2005 er det ca 50 barn som har plass på leksehjelpen, og foreningen opplyser at det er ventelister for å komme inn.

Jenter og svømmeopplæring

En mindre kommune opplevde at somaliske foreldre tok jenter ut av svømmeopplæringen. Gjennom samtaler med foreldrene ble imidlertid skolen og foreldrene enige om at jenter opp til 12 år skulle delta i den ordinære svømmeopplæringen i skolens regi. Jenter over 12 år skulle delta på kvinnesvømming sammen med sine mødre en kveld i uka. Foreldrene måtte skriftlig forplikte seg til å la jentene delta på svømmeopplæring på kveldstid. Skolen mente at dette var en løsning som var god for alle parter. De mente at det viktigste var at jentene lærte å svømme, ikke hvem de lærte å svømme sammen med.

Minoritetsrådgivere

Bydel Alna i Oslo startet i 2001 opp et prosjekt hvor målsettingen var å ansette kompetente personer med minoritetsbakgrunn som rådgivere overfor fagtjenestene og egne landsmenn. Minoritetsrådgivere brukes både i forhold til kontakt med sosialkontor, barnevern og andre tjenester. Minoritetsrådgiverne kan også knyttes direkte til familier som trenger ekstra støtte. De er også mye brukt av bydelens introduksjonsprogram. Det er prosjektets erfaring at arbeidet med minoritetsrådgivere gir ringvirkninger i lokalsamfunnet og at ett resultat er at det har blitt satt i gang frivillige tiltak i bydelen.

Minoritetsrådgivertjenesten er et tiltak som ikke bare retter seg mot somaliere, men mot alle i lokalsamfunnet med minoritetsbakgrunn. Erfaring viser at mange med minoritetsbakgrunn opplever problemer i møte med tjenesteapparatet, dette er derfor ikke noe som er spesielt for somaliere.

Språkhomogene foreldremøter

En skole i Oslo opplevde at de hadde dårlig kommunikasjon med de somaliske foreldrene på skolen. Skolen hadde arrangert et eget foreldremøte med de somaliske foreldrene som ikke hadde fungert bra. Foreldrene mente at skolen ikke ga barna nok lekser, mens skolen mente at barna tvert i mot strevde med skolearbeidet. Skolen hadde ansatt somalisk tospråklig lærer, men foreldrene ville at stillingen skulle økes. Skolen hadde ikke mulighet til det. Skolens rektor og den

tospråklige læreren diskuterte hvordan de skulle bedre kommunikasjonen med de somaliske foreldrene på det neste foreldremøtet. På det neste møtet gikk kommunikasjonen veldig bra. Rektor mente at grunnen til dette var at de hadde forberedt seg godt, og at den tospråklige læreren hadde vært mer aktiv i møtet.

Språkhomogene foreldremøter kan også ha den effekten at foreldrene blir kjent med hverandre og kan utveksle erfaringer og diskutere seg i mellom hvilke forventninger man har til skolen.

Somalisk studentforening - www.somstudenter.wordpress.com

Somalisk studentforening ble etablert i 1993 av studenter med somalisk bakgrunn. I første omgang var det studenter ved universitetet i Oslo som var med, men nå er foreningen åpen for alle studenter med somalisk bakgrunn fra alle universiteter og høyskoler i Norge.

Studentforeningen arbeider aktivt for å motivere barn på ungdomsskole og videregående skole til å ta høyere utdanning. De besøker skoler og arrangerer et årlig utdanningsseminar. Her gis det informasjon om ulike utdanningsløp og somaliere som har fullført høyere utdanning holder foredrag for ungdommene. Studentforeningen arrangerer også leksehjelp for barn i Oslo.

I tillegg er medlemmene av studentforeningens styre aktive i samfunnsdebatten gjennom å skrive innlegg i aviser og delta i debatter på radio og tv.